

Over de taal van Rijssen

De taal van Rijssen: Twents-Graafschaps

Hieronder is de streektaalkaart van Nederland uit de Bosatlas afgebeeld. Rijssen ligt daarop ten westen van het licht oranje gebied, in het gebied waar een variant van het Nedersaksisch wordt gesproken die Twents-Graafschaps wordt genoemd. Iets meer naar het oosten wordt Twents gesproken volgens Jo Daan, die deze kaart in 1968 tekende voor de *Atlas van Nederland*.

Voor de grens tussen Twents en Twents-Graafschaps baseerde ze zich op het boek *Taal en volk van Twente* uit 1948, van H.L. Bezoen.

Naar: de streektaalkaart uit De Bosatlas van Nederland. Groningen 2007.

De grens tussen het "echte" Twents en Twents-Graafschaps werd in 1948 door Bezoen getrokken. Ten noordoosten van de grens zei men toen *keark* of *kearke* voor 'kerk' (in het 'echte' Twents), meer westelijk *kaarke* of *karke*. In Rijssen is het *koarke*. Volgens de informanten van het Woordenboek van Overijssel zegt men ook *karke*, maar in geen geval *keark(e)*.

In heel Twente, zowel west als oost, wordt echter niet *steark*, maar *staark* gezegd voor 'sterk'; Rijssen heeft hier *stoark*.

In de Reggestreek, het gebied waar Rijssen ligt, worden bepaalde typisch Twentse woorden niet gehoord, bijv. *wicht* = meisje (in Rijssen: *deerntje(n)*, *meaken*) en *wel* = wie (vragend voornaamwoord) (in Rijssen: *wee*).

Je kwam in plaats van doe

Rijssen ligt in het gebied waar in de tijd dat G.G. Kloeke zijn artikel "De taal van Overijssel" schreef, *doe* als aanspreekvorm gebruikt werd. Dat doet men nu niet meer: "jij" is nu *ie* geworden:

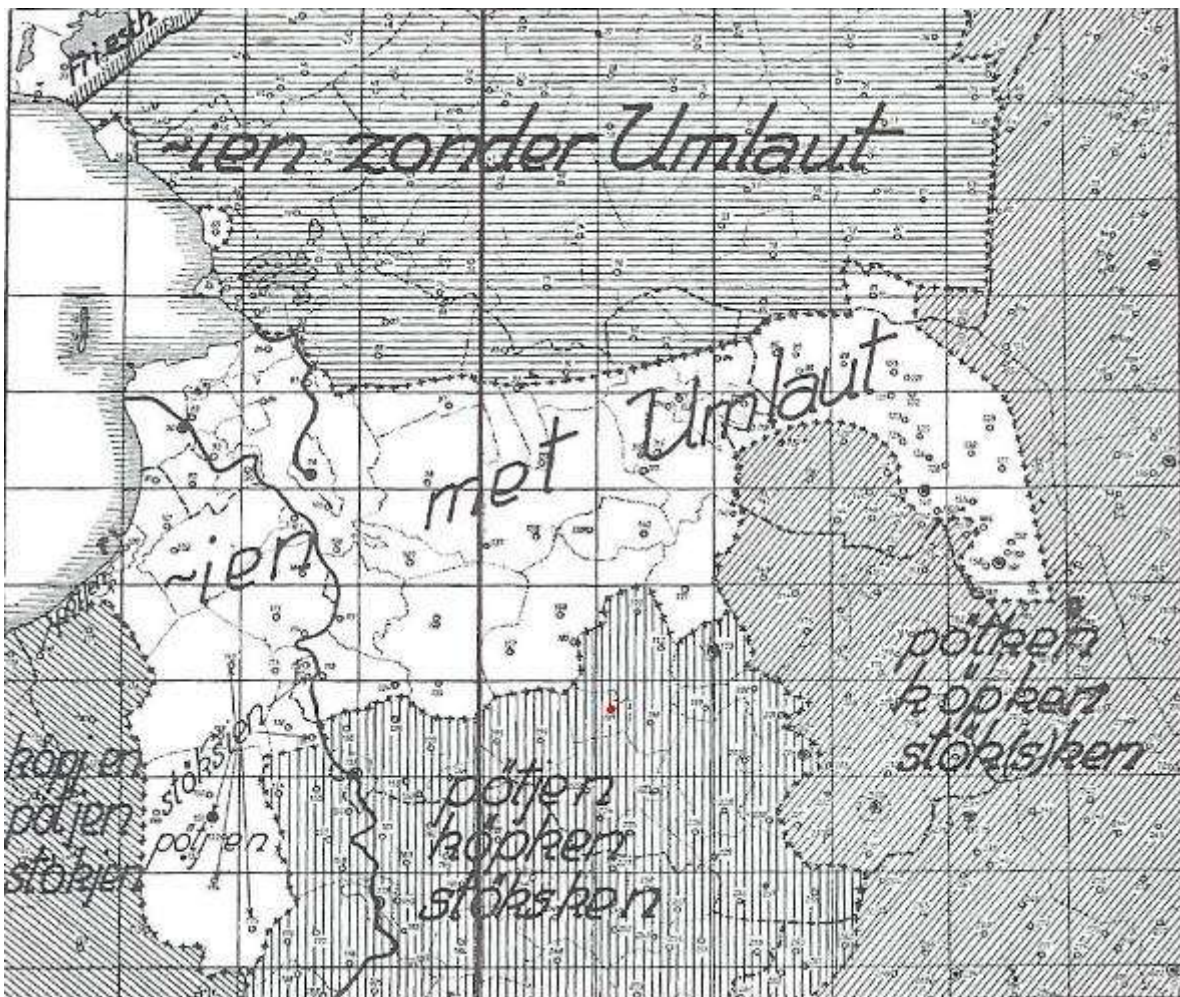
wol ie zeggen det...

ie zeet toch det e gang is

'wou jij zeggen dat...'

'je ziet toch dat hij bezig is'

Verkleinwoorden

"De verkleinwoorden". Uit: Kloeke, G.G., 'De taal van Overijssel.' In: Engelen van der Veen, G.A.J. van, G.J. ter Kuile en R. Schuiling (red.), Overijssel. Deventer, p. 825.

G.G. Kloeke tekende al in 1926 bovenstaand kaartje van de verkleinwoorduitgangen. Rijssen (rode stip) ligt in het verticaal gearceerde gebied. In Rijssen worden de verkleinwoorden nog steeds gevormd zoals op deze kaart is aangegeven, op *-ken*, of *-jen* (na bepaalde medeklinkers), met umlaut van achterklinkers:

kruus 'kruis' – *kruusken*
stroate 'straat' – *ströatjen*
stool 'stoel' – *steulken*

Meervouden

Behalve de "gewone" meervouden op *-en* of *-s* kennen de Oost-Sallandse en Twentse dialecten ook meervouden van zelfstandige naamwoorden met klinkerwisseling (umlaut). In Rijssen hebben dergelijke meervouden een *-e* of geen uitgang: Voorbeelden:

met *-e*:

klap – *kläppe* 'klappen'
stok – *stökke* 'stokken'
book 'boek' – *beuke* 'boeken'
moes 'muis' – *muze* 'muizen'
strik – *strikke* 'strikken'

zonder uitgang:

hood 'hoed' – *heu* 'hoeden'
droad 'draad' – *dröa* 'draden'
wattel 'wortel' – *wöttel* 'wortels'
vogel – *veugel* 'vogels'
nettel 'netel' – *nettel* 'netels'
stellen 'steel' – *stellen* 'stelen'

N.b.: bij voorklinkers (o.a. *ie*, *i*, *e*) is er geen umlaut:

Uit de woordenschat van 't Riessens

Wat denkt u dat de volgende woorden en zinnestjes betekenen:
(de oplossing vindt u aan het eind, na *Verder lezen/studeren*)

1. *A-j oe aans ummedreejt zee-j wee 't achter oe steet.*
2. *Ie köant 'r gin stoat op maken.*
3. *Met beajde bene in ene zökke lopen.*
4. *Wier oawerbetteren*
5. *Zik achter op de tonge loaten kieken.*

Verder lezen/studeren

Een belangrijke bron voor de taal van Rijssen is het Woordenboek van het Rijssens dialect van K.D. Schönfeld Wichers (z.j. 1959, 2^e druk Rijssen 1996).

Daarnaast is ook het een en ander te vinden in *Taal en volk van Twente*, van H.L. Bezoen (Assen 1948).

Bekende Riessense schrijvers zijn Gerrit Kraa en Gerrit Dannenberg. Gerrit Kraa gaf verschillende bundels uit, o.a. *Doot heanig an* (Enschede, Van Deinse Instituut 1998) en *Jewilmke* (kinderliteratuur; Enschede, Van Deinse Instituut, 1997)

Oplossingen:

1. Als je je omkeert, zie je wie er achter je staat.
2. Je weet niet waar je met hem/haar aan toe bent.
3. Stuntelen (lett.: met beide benen in een sok lopen).
4. Weer beter worden.
5. Zich laten uithoren.